

Manifest realist pentru recuperarea studiilor clasice

I Tiresias, though blind, throbbing between two lives,
Old man with wrinkled female breasts, can see...
(T.S. Eliot, *The Wasteland*)

Ați auzit în ultima vreme de la „responsabilii” cu studiile umaniste altceva decât ieremiade? O parte a presei culturale euro-atlantice, care se pretinde lucidă, trage semnal de alarmă după semnal de alarmă pentru oprirea măcelului culturii umaniste. Prin mediile academice supuse la rigori administrative pe care nu le mai poate gestiona adie un murmur crispat cu tente eshatologice: în mod inevitabil, umanioarele vor sluji ca ardere de tot pentru propășirea noului sistem de educație care nu crede în lacrimi, pune preț doar pe eficiența de tip corporatist, este croit pe logica productivității și ahtiat după gândirea instrumentală. Cu alte cuvinte, obsedat de întrebarea ultimă: „Ce produce Nelu după facultate?” Răspunsul cuminte la o asemenea întrebare nu poate fi decât: „Depinde, evident, de facultăți...” De aici și drama disciplinelor umaniste care își văd amputat rostul de modelatoare ale spiritului.

Din această perspectivă, cea mai mică șansă de supraviețuire par să o aibă limbile clasice. La ce bun să se mai studieze două limbi moarte? Ce beneficii directe aduc ele în piața liberă? Sunt ele viabile într-un model social bazat pe practici concurențiale? În ciuda pesimismului negru din jurul nostru, am îndrăzni să articulăm un precaut „probabil”!

În situația de față, există o singură certitudine, anume că lucrurile nu mai pot fi ca înainte. Un semn bun pentru culturile academice care au înțeles ritmul general al reformei educației, un imens motiv de frustrare pentru cele care au perceput în el doar o cadență. Nu-mi aduc aminte să fi văzut în Olanda manifestațiile din Germania sau din Austria ale studenților și profesorilor care clacaseră sub presiunea reformei europene. Aceasta pentru că, în universitățile olandeze, Sistemul Bologna a fost adaptat din mers la realitățile interne de-a lungul unor ani buni de negociere înainte de termenul ultim, pe când majoritatea celorlalte culturi europene a preferat să amâne la nesfârșit reforma, burdușind literalmente înainte de *deadline* materia de studiu de patru ani în trei și neschimbând esențialmente nimic. Eroarea de raționament căreia i-au căzut pradă

actualii mari nemulțumiți provine din impresia că reforma vizează exclusiv o restrângere cantitativă a resurselor (reducerea materiei, învățământ de masă, reducerea posturilor), pe când ea se dorește a fi una de flexibilizare a structurilor (mobilitate internațională, democratizare a opțiunilor de studiu, real dialog interdisciplinar).

Între aceste capete ale alternativei, România pare mai degrabă ispitită să se alăture, pe poante, corului de mârâieli. Însă, ca în atâtea domenii ale vieții publice din această țară, opinia generală despre sistemul autohton de educație este eronată. Asocierea noastră la protestele cu tentă conservatoare, într-o anumită măsură justificate, ale mediilor academice din vestul Europei este ridicolă. În Germania și Franța inerția are, *in extremis*, obiect: în domeniul limbilor clasice, de pildă, este vorba despre secole de învățământ de elită la care profesorilor și studenților le vine greu să renunțe. În România, în schimb, nu putem conserva decât spectrul „reformelor” ceaușiste din anii optzeci: nu credem că este un mister pentru nimeni faptul că rezultatele schimbărilor dintr-un sistem de educație se văd abia după douăzeci și cinci – treizeci de ani de la aplicarea lor. Prin urmare, acum nu facem altceva decât să culegem roadele triumfului total al ideologiei comuniste asupra învățământului românesc din anii optzeci, ani pe care, în mod jalnic, unii continuă să îi considere un reper de eficiență școlară. Dezastrul de astăzi din sistemul nostru de educație reprezintă, de fapt, stadiul terminal, metastaza unui cancer ale cărui origini trebuie căutate acum treizeci de ani. Din păcate, în cei douăzeci de ani de după revoluție, nici un guvern nu a reușit să pună măcar stăvilă tăvălugului, necum să procedeze la o schimbare majoră, semn deloc întâmplător că România a continuat să rămână, voit, în raza sumbră și impură a luminii de la răsărit.

Împotriva mediilor clasiciste, prigoana a fost cu atât mai mare cu cât, așa cum din nou bine se știe, limbile clasice au fost considerate fățiș dușmani ideologici în anii dictaturii proletariului. Și aici, ca peste tot însă, se poate constata cu ochiul liber cezura teribilă dintre generațiile de profesori cu studiile terminate înainte de cel târziu 1975 și tot ce a urmat. Cei dintâi beneficiaseră de resursele academice încă existente ale României de dinainte de război, dar, în ciuda considerabilelor eforturi individuale, nu au mai avut puterea să formeze la rândul lor, plinar, generația următoare. În fața unui sistem opresiv de violență și de susceptibilitatea celui ceaușist, orice zidire unitară, coerentă funcțional a fost anihilată. În condițiile unui bruiaj continuu și generalizat, strădaniile individuale, chiar supraomenești, ale profesorilor de mare

calibru nu au fost suficiente decât pentru cultivarea unor specii pipernicite sau a unor exemplare rare, inegale, izolate. La treizeci de ani de la cataclismul la care ne referim, bătrânii, le-am spune, tragici au început să se retragă rând pe rând, nelăsând în urma lor, *în sistem*, aproape nimic: ei nu pot fi, totuși, ținuti vinovați pentru contraselecția care le-a urmat, chip triumfător al hidrei ideologice. Are, așadar, vreo noimă scheunatul nostru conservator?

Totuși, azvârliți cum suntem în adâncul bolgiei acesteia, avem o speranță, întreținută, paradoxal, chiar de atât de contestata reformă europeană a învățământului. Într-un fel, chiar, ar trebui să ne considerăm norocoși că avem în spate câmpii pârjolate și ruine nu dintre cele mai bine păstrate. Sumbrul nimicului sau al aproape nimicului este mai ușor de evacuat decât temeliiile unor sisteme sclerozate. Nu ni se cere decât inteligență instituțională, adică flexibilitate, mobilitate, pragmatism de bună calitate, empatie și, în cea mai mare măsură și cel mai greu pus în joc, conștiință morală.

Astfel, una dintre măsurile iminente care dă fiori unei părți însemnate a mediilor noastre academice este descentralizarea structurilor universitare. Cu alte cuvinte, organizarea universităților pe departamente, în detrimentul angrenajelor masive și greu de urnit pe care le reprezintă facultățile. Nu ne putem pronunța asupra impactului unei atare reorganizări asupra altor discipline umaniste, dar în cazul clasicelor ea poate aduce salvarea mult așteptată. Aceasta datorită vocației unice pentru interdisciplinaritate pe care o au literele clasice: disciplina însăși îi impune celui care o practică frecventarea asiduă a istoriei, a filozofiei, a arheologiei, a antropologiei, a religiei antice. Se înțelege, așadar, că izolarea din ultima vreme a domeniului în intimitatea exclusivă a lingvisticii și a istoriei literaturii este de natură, am zice, patologică. A continua în aceeași termeni înseamnă, fără doar și poate, colaps rapid. A cere asistența altor secții de limbi străine, eventual romanice, amenințate la rândul lor de extincție, este, de asemenea, dovada unei gândiri nefericite și, mai grav, rău intenționate față de demnitatea propriului domeniu de excelență. Cum s-ar putea armoniza, de pildă, greaca veche cu italiana cea mai recentă?

Soluția ar fi înființarea unui departament modern și flexibil de studii ale antichității, care să angreneze în ordinea naturală a lucrurilor domeniile conexe amintite mai sus.

Aceasta însă presupune, la nivel moral, buna credință a tuturor părților implicate, abandonarea binecunoscutelor politici de rapt, reprimarea vanităților mărunte și asumarea unei culturi a dialogului.

La nivel instituțional, constituirea unui asemenea departament ar însemna, desigur, și luarea unor decizii mai puțin plăcute, de tipul reevaluării serioase a personalului didactic pe cât posibil de comisii academice internaționale. Din nou, nu se pot înghesui în cadre noi vechile cohorte. Angajarea prin concurs corect a unui număr restrâns de specialiști, cu experiență occidentală, în măsura necesităților reale ale departamentului ar fi soluția echitabilă. Apoi, pentru clasiști, pasul ar presupune și abandonarea leșului de cursuri hiperspecializate teoretic la primul nivel și prezentarea lor sub formă de cursuri opționale la masterat sau mai încolo. Ne referim la masiva informație lingvistică pur teoretică, inutilă în acest stadiu. De asemenea, ar trebui renunțat la cursurile nerealiste de istoria literaturii grecești și latine, fiind preferabile cursuri speciale pe anumite perioade, autori fundamentali și paradigme de gândire. În schimb s-ar câștiga pariul cu principiul instrumental prin intensificarea cursurilor practice de limbă, adevărata vocație a clasicistului de cursă lungă. Cum ușor se poate constata, raportul *mai mult text și mai puțină informație teoretică* atrage un număr mai mare de studenți, cu interese mult mai variate, veniți aici cu scopul foarte serios și precis de a învăța greacă veche și latină. În definitiv, numai acest tip de practici justifică, chiar și financiar, retragerea ulterioară a unora foarte pasionați și puțini în jocurile lingvisticii superioare.

Avantajele vor apărea imediat și sunt de pe acum evidente: în cadrul aceluiași departament, studenții vor putea opta mult mai liber și în acord cu infrastructura creată special pentru cursuri care altfel ar fi foarte greu de armonizat administrativ. De pildă, dacă vrei să faci clase pure nimeni nu te va împiedica, dar vei beneficia simultan și de cursuri magistrale de istorie și de filozofie antică. Dar poate că te interesează mai ales istoria Greciei. Vei avea acces direct la surse, fără bâjbâieli, în urma alegerii cursurilor practice obligatorii de greacă. La fel, te vor fi pasionând religiile din bazinul mediteranean în Antichitatea Târzie. Foarte bine, vei putea să te apleci asupra lor, având mereu în spate esențiale cursuri de filozofie antică și de limbi clasice. Combinațiile posibile sunt, evident, foarte numeroase, fără pericolul de a sfârși într-un talmeș-balmeș general, datorită politicii corect aplicate de credite transferabile și a autonomiei specializării principale. Un alt avantaj constă în sporirea șanselor de a organiza, pe cont propriu,

în virtutea unei autonomii departamentale, toate cele trei cicluri de studii: licență, masterat, doctorat. Un masterat interdisciplinar în științele antichității, cu multiple module, este la fel de mult de dorit ca o școală doctorală proprie, în care se vor aduna specialiști din domenii foarte apropiate și nu doctoranzi strânși cu furca din arii culturale teribil de diferite. Apoi, un asemenea departament poate stabili mult mai coerent relații oficiale internaționale cu departamente similare din lumea civilizată, care au înțeles să procedeze la o reformă de felul celei pe care o descriem aici. Colaborarea reală cu universități occidentale aduce nu numai prestigiu, mobilitate (pentru studenți și profesori deopotrivă) și plusvaloare științifică, dar și bani, foarte mulți bani din fonduri structurale europene: universitățile vestice sunt direct interesate de colaborarea cu estul tocmai din acest motiv și știu cum să atragă banii. Mai mult, este în interesul, am zice vital, al departamentului să iasă la rampă în viața publică prin organizarea constantă de conferințe, mese rotunde și diverse alte manifestări culturale. Știm deja instituții de prestigiu gata să găzduiască evenimente de acest tip cu impact serios la publicul larg. Ermetismul sectar practicat în diverse săli din Universitate dă rezultate pe măsură. Ca să nu mai spunem că departamentul s-ar putea angaja la girarea unor șantiere arheologice și ar putea încheia contracte cu edituri de bună cotație pentru proiecte consecutive de traducere profesionistă a autorilor importanți ai antichității. Granturile s-ar obține mai ușor, bursele pe programe structurale ar fi accesibile, atât de necesarele stagii de studiu *in situ*, adică deplasările estivale de câte două-trei săptămâni cu studenții în Grecia și în Italia, pe care Secția de limbi clasice nu și le mai permite de șaptezeci de ani, se vor putea întreprinde fără mari tribulații.

Oricât de fantasmagoric ar părea proiectul de mai sus, putem da asigurări că este perfect fezabil. Experiența pe care am avut-o cu înființarea Masteratului de Studii Religioase –Texte și Tradiții ne spune că, bine dozate, eforturile eventuale pentru alcătuirea unui Departament de Studii al Antichității vor fi răsplătite cu vârf și îndesat. Desigur, reticențele virginale, scepticismul strămoșesc și iritățile locale sunt inevitabile. Totuși, un proiect de anvergură, inteligent articulat nu poate decât să aducă cu sine aprobarea înaltelor foruri universitare, care vor fi, în plus, plăcut surprinse de ieșirea din izolare a subordonaților. Ceea ce trebuie să înțeleagă forurile decidente este că acum e un moment providențial pentru salvarea reală și demnă a unei discipline amenințate. În bună măsură, situația literelor clasice la nivel internațional este atât de tristă pentru că decidenți orbi din domeniu au scăpat prilejul favorabil.

Ratarea acestui *kairos* va lăsa în urmă deja binecunoscute lamentații și recriminări. Marii, nedreptățiții și dispăruții profesori merită, măcar acum, o reparație a demnității pierdute a discipolilor.

Dr. Ștefan Colceriu